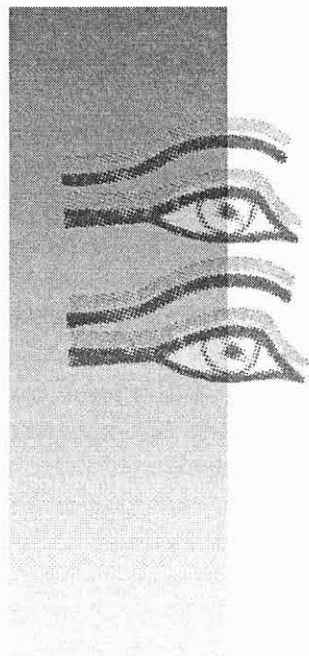

Elődeink üzenik ...

Hazai könyvtártudományi kézikönyvek:

Szöveggyűjtemény

SONNEVEND Péter

Néhány éve teljessé vált a *Könyvtárosok kézikönyve* című öt kötetes – minden ízében modern felfogású – sorozat, melyet az Osiris Kiadóval együttműködve Horváth Tibor és Papp István szerkesztett.

Az 1999-ben napvilágot látott első kötet előszavában a szerkesztők a közvetlen elődre hivatkoznak: „*Negyven éve lassan, hogy napvilágot látott Sallai István és Sebestyén Géza A könyvtáros kézikönyve című szintézise. Könyvtárosnemzedékek nőttek fel rajta, s nemzedéknyi idő telt el megjelenése óta.*”¹ Itt nyilván a nagyobb, a bővített kiadásra utalnak.

Az új kézikönyv szinopszisának kidolgozója, Horváth Tibor 1997 tavaszán – nem véletlenül a Sebestyén Géza emlékülésen – megfogalmazta a korábbi és az elkészítendő kézikönyv fontos jellemzőit. „*A két kézikönyv két világban, más világban tükre szakmai tudatunknak. A Sallai–Sebestyén idején még élt a filantróp könyvtári eszme, sokunk észjárása még népboldogító, em-*

berbaráti könyvtár gondolatára fogékony igazán. [...] Tudomásul kell venni, hogy a világverseny a tudás birtoklásáért folyik, mert a tudás a gazdaságnak, környezetünk védelmének, a nemzedékváltások sikerének garanciája, amit Széchenyi még a kiművelt emberfők szerény felteteleként tárt elénk. [...] A könyvtár a társadalom tudásgazdálkodásának intézménye, ezért a harc első vonalában áll. [...] A Sallai–Sebestyén a leírást választotta. Mi az organization of knowledge, a tudásszervezés elveit választottuk fundamentumnak. A Sallai–Sebestyénben a deskriptió védőpajzs volt, segítségével az ideologizálás túlzásait lehetett elkerülni.”² Tegyük hozzá: a „két világ” metaforát tovább tágítva megállapítható, hogy a nagy Sallai–Sebestyén kitűnő tárgymutatójában nem találhatók olyan kifejezések, mint „számítógép”, „hivatkozás” (illetve egész más értelemben van) vagy „tezaurusz”, melyek nélkül a mai könyvtári szolgáltatás elképzelhetetlen. Úgy is fogalmazhatunk, a

Sallai–Sebestyén a klasszikus korszerű könyvtár bibliája, s mint ilyen utolérhetetlen és nélkülözhetetlen.³

A „kis”, az 1956-ban először megjelent első „Sallai–Sebestyén” – ahogy emlegetjük –, a korábbi elődöket is megnevezi első mondatával: „1903-ban jelent meg Ferenczi Zoltán könyvtártana, 1909-ben (majd 2. kiadásban 1913-ban) Gulyás Pál népkönyvtári kézikönyve. Hazánkban azóta nem látott napvilágot hasonló igényű mű. Fél évszázad mindenképpen hosszú idő, s az elmúlt ötven-hatvan esztendő alatt rendkívüli módon megnőtt a könyvtári munka jelentősége, és fejlődött a könyvtári technika az egész világon.” Ferenczi Zoltán a szerzői előszóban nem, csupán annak irodalomjegyzékében említi Kudora Károly Könyvtártan című könyvét, mely elsőként, 1893-ban, igyekezett összefoglalást – szintézist – adni a hazai olvasóközönségnek a könyvtáros szakma akkor legfontosabbnak vélt ismeretanyagáról.

Az elmúlt évtizedekben e jeles elődökről nem felejtkezett el a hazai szakmai közgondolkodás.⁴⁻⁷ A legfrissebb és legátfogóbb visszapillantás épp az új kézikönyv ötödik kötetében látott napvilágot Hegyközi Ilona tollából.⁸ Az idevágó alfejezet hét oldalát jelen bevezetőm minden szíves olvasójának figyelmébe ajánlom. Hegyközi kitér az első hazai kezdeményezésre, Toldy Ferenc 1843-ban közzétett tervezetére. Valószínűleg nem tévedünk, ha feltételezzük, hogy a nem túl számos, de annál tudósabb 19. századi könyvtárnokok és könyvtárőrök akkoriban bő választékhoz jutottak az európai vezető nyelveken – főként németül – közreadott könyvtártani művekből.

Rövid áttekintésünk főbb céljai:

- felidézni a hazai kézikönyvek történeti ívét,
- a tartalomjegyzéken túl érzékeltetni tartalmukat,
- rövidebb-hosszabb idézetekkel felvillantani az alkotói szándékot, az adott kézikönyv születése körüli könyvtárügyi helyzetet, az akkor élőnek vélt könyvtári problematikát.

Jelen közleményünk – műfajából következően – a szűkszavú bevezetés után a műveknek adja át a teretpet.

Összeállításunk mellőzi (mint nem hazai szellemi terméket) azt a két, fordításban megjelent szovjet kézikönyvet, amely 1949-ben és 1954-ben látott idehaza napvilágot (A. V. Kljonov: *A könyvtáros vezérkönyve. 1949. 202 p.*; *A tömegkönyvtárak kezelési szabályzata. Bp. 1954. 57 p.*). Más megfontolásból – mert szűkebb felhasználásra szánták – nem tér ki Sebestyén Géza *Könyvtártan* című, 1953-ban három részben megjelent egyetemi jegyzetére. Az utódok számára azonban ez is lényeges forrás, hisz Sallai Istvánnak itt is tárgyalt 1954-es munkájával együtt hozzátartozik közös szintézisük geneziséhez. Egyben erős adalék ahhoz, miért épp e két szakértő fogott össze és készíthette el „a” kézikönyvet.

Napjaink új szintézisét épp csak érintjük áttekintésünk végén, – hisz ennek *nem* ismerését szakmai körben aligha feltételezhetjük.

Mennyiségi jellemzőként álljon itt a kézikönyvek néhány – időbeli és terjedelmi – adata. A 19. század végén látott napvilágot az első összeállítás. A 20. század első felében három, majd második felében szintén három mű, végül a modern szintézis a 20. és 21. század fordulóján. A 19. századi Kudora-mű terjedelme (továbbiakban kerekítve a terjedelmi adatokat) 200, a 20. század első felének három műve (Ferenczi, Gulyás, Káplány) együtt 650, míg a 20. század második felének szintézisei (Sallai, Sallai – Sebestyén 1. és 2. kiadás) együtt már 1600 oldal. A mostani századforduló kézikönyvének öt kötete már önmagában megközelíti a kétezer oldalt. Az első öt átlaga alig 220 oldal, a „kis” Sallai – Sebestyéné 570, a „nagyé” eléri a 830-at, s ezt bőven megduplázza a mai.

Érdekes a példányszámokról is tájékozódni, – ezekről adataink hiányosak. Sallai műve háromezer, a Sallai – Sebestyén első kiadása pedig kettőezer, míg a második – lényegesen átdolgozott! – kiadás 3900 példányban került kiadásra.

Az új szintézis – értesülésünk szerint – (több utánnomásban) elérte a 6 ezres példánymennyiséget (ami azt jelentette, hogy szakmánk gyarapodása mellett a kiadónak is bizonyosan megtérültek ráfordításai).

I. Kudora Károly

Könyvtár. / Kundora Károly. –

Bp. : Dobrowsky és Franke, 1893. – 208 p.

Ajánlás: Szilágyi Sándornak, az Egyetemi Könyvtár igazgatójának XV (sic!) éves együttműködésünk emlékéül

Előszó

„*Toldy Ferenc*, az egyetemi könyvtár néhai nagynevű igazgatója, már a negyvenes években érezte hiányát egy olyan műnek, mely a hazai művelt közönséget épp úgy, mint a szakfőriaikat a könyvtár rejtelseibe kalauzolja. E szükségérzettől indítva írta meg „*A Könyvtár Kézikönyve*” című művét. Sajnos, e munkából csak mutatóvány jelent meg az Athenaeum című szépirodalmi lap 1843. évf. I. kötetében. Azóta éppen *ötven év* folyt le a nélkül, hogy a már akkor érzett hiány pótoltatott volna. Nem ugyan avatott kéz hiánya miatt, de mert talán éppen azok, kik ennek megírására hivatva lettek volna, más irányú elfoglaltságuk miatt vele nem foglalkoznak.

Most, midőn e művemmel a nyilvánosság elé lépek, nem ringatom magam azon tudatban, mint ha e hiányt betölteni magamat hivatva érezném. Csak közel húsz éves könyvtári tapasztalatomat óhajtottam mindazokkal közölni, kik a könyvben hű barátot találnak. A közérdeklődést akarom felkölteni a könyvek iránt és megmutatni, hogy a könyvtári ismeretnek eddig paragon hevert mezején mily szép virágok fakadnak. [...] Ha látjuk, mint szaporodnak napról-napra könyvtárainkban a könyvek és gomolyodnak mindjobban össze anélkül, hogy a nagy gonddal összegyűjtött tömeg uraivá lehetnének; a szükségérzettől indítva önkéntelenül is oly mó-

dokról fogunk gondoskodni, melyek segélyével a múlt szellemi munkásságát javunkra fordíthatjuk. Ez utak és módok megjelölésére a „könyvtár” van hivatva, mely egyúttal könyvem létjogát is igazolja. [...]

Végül igazolásomra megjegyzem, hogy sem új felfedezéssel, sem eredetiséggel nem kérkedhetem, mert a könyvtár jelenlegi rendszerei, alapelvei és elméletei mindaddig, míg a könyvirodalmat a folyóiratok, a nyomdát pedig valamely más találmány feleslegessé nem teszi, javulhatnak ugyan, de alapelveikben nem fognak változást szenvedni. [...]

Budapest, 1893. március 3.

A szerző

Bevezetés

A XIX. század a magyarországi közkönyvtárak történetében is fordulópontot képez. Hivatalos statisztikai közlemények alapján Magyarország köz- és magánkönyvtárainak száma 1885-ben 2270, 7.328.198 kötetel, ezek között szerepel 129 nagy könyvtár 3.417.122 kötetel, melyek alapítása e századra esik. [...] Ha azonban könyvtáraink tartalmát tekintem, nem zárkozhatom el annak kijelentésétől, hogy műveltségünk fáklyájának fénye csak a magasabb pontokat világítja meg s nem bír még azon átható erővel, hogy sötétebb alsóbb részekre is kiterjedjen. [...] Végre másfélezernyi közkönyvtárunk közül csak 14 oly nyilvános könyvtárunk van, mely könnyen hozzáférhető s ezek közül is többnek nincs olvasóterme. [...] A fő- és székváros nyilvános, magán- és szakkönyvtáraival a tudománynak gazdag tárházát nyújtja, mégis könyvtárait látogató 10 ezren kívül hol marad fél millió lakossága? Igaz ugyan, hogy művelt és vagyonos köreink szellemi szükségleteiket nem nyilvános könyvtárak útján szerzik be, de hol van a nagy és kisiparos, a kereskedő világ és népünk azon része, mely súlyos napi munkája után a szellemi üdülés élvezetét találhatná és nyerhetné? [...] *Nagy nyilvános népkönyvtárakat* kell felállítani, nem szorosan vett tudományos alapon, hanem az ipar- és

kereskedelmi ismereteknek népszerű irodalma által kell és egyedül lehetséges a nemzeti művelődés kereteit kiszélesíteni. A könyvtárak nem ellenségei az íróknak, hanem valamint a napilapok a művelődés fecskéi, úgy ezek is ébresztői és megtermékenyítői a nemzet szellemi erejének. [...] Európa művelt államaiban már mindenütt vannak városi és községi népkönyvtárak, míg nálunk nem városon, hanem megyéken mehetünk keresztül anélkül, hogy a múzsák templomaira akadnánk. [...]

Lesznek bizonyos sokan, kik e soraimban a könyvtárak jövő zenéjét látják. De hisz éppen ezért választottam e tárgyat bevezetésemhez, hogy eltérjek a könyvtártan íróinak sablonos eljárásától, kik régi, vagy éppen leégett könyvtárak történeti leírásával vezetik be az olvasót a könyvtárba. A jövőbe akarok tekinteni, hogy mint könyvtáraink rendezésénél, úgy ez irányban is felkeltsem azok figyelmét, kik a nemzeti művelődést szívükön hordják. [...]

Hazai könyvtáraink állapotából kiindulva, másodsorban azokról kívánok megemlékezni, kik könyvtárainknak őrzői és kezelői. A könyvtár a nemzet szellemi vagyonának letéteményese. [...] Ebből kifolyólag következik az is, hogy a könyvtárnoki állás betöltése nem lehet közömbös se a könyvtár, se a közönségre nézve. Régebben szokásos volt a könyvtárt oly nyugintézetnek tekinteni, melyben a könyvtárnok kötelességei a könyvek őrizetén kívül másra nem terjedtek. [...] *A könyvtár e feladatát csak tudományosan képzett tisztviselők alkalmazása által érheti el.*

E felfogás irányára nézve azonban köztem és az általános felfogás között némi véleménykülönbség uralkodik. [...]

A dolgok természetében fekszik, hogy a képtárak tisztviselői a képzőművészet irodalmában, a képek helyes kezelésében és rendezésében teljesen otthonosak legyenek. [...] Nem természetes-e tehát az is, ha a könyvtárak őrzői- és kezelőitől a könyvek és könyvtártan ismeretét kívánjuk? Igaz ugyan, hogy a könyvtár az összes tudományok foglalója, s ezért a tudomány bármely ágát mű-

velő is alkalmas a könyvtárak vezetésére. Ámde nézetem szerint e felfogás nem állja meg helyét teljesen és ellenkezik a könyvtárak feladatával. Nem bármely tudomány művelése, hanem egyedül a könyvtártan tudományának alapos ismerete adja azon képességét, hogy a könyvtárnok állását kellően, és hivatásának megfelelően és méltóan betöltse. [...]

Különben is a könyvtár nem képezi a könyvtárnok tulajdonát, ez olyan közkinccs, melyhez mindenkinek joga van. A könyvtárnok egyik fő és legszebb feladata abban áll, hogy e kincset minden oldalról hozzáférhetővé teszi. Ha úgy dolgozza fel a reá bízott anyagot, hogy a legporosabb sarokban levő szellemi kincs is, jól és helyesen készített címtárak által szembeűnjék és felhasználható legyen nem egy ember, hanem a nemzet alkotó ereje által. A könyvtárnok akkor felel meg hivatásának, ha közvetíti a múltat a jellel – a jövő számára.

Előre látom a vihart, melyet e nézetem kelteni fog [...] De kimondom, még ha magamra maradnék is; mennyivel bátrabban akkor, midőn tudom, hogy nagynevű könyvtárnokoknak csak gyenge visszhangja vagyok.

Nyilvános és magánkönyvtárak rendezése

A könyvtár fogalma alatt oly nagyobb mennyiségű könyvet értünk, mely bizonyos meghatározott terv szerint rendeztetett be és kezel-
tetik. A tervszerű berendezés és kezelés kiterjed a könyvkészletet magában foglaló épületre és a könyvekre. Anélkül, hogy a könyvtári műépít-
szet terére vezetném az olvasót, szükségesnek tartom, hogy a könyvtárak építésénél a következő főbb elvek mindenkor figyelembe vétessenek:
1. A könyvtárnok véleménye irányadó legyen az építésnél éppúgy, mint a könyvtár berendezésénél.
2. A könyvtár olyan helyen állítassék fel, hogy minden oldalról szabad tér környékezze, nehogy a szomszédos épületek tűzveszélyének legyen kitéve.
3. Környezete legyen csendes és nyugodt, utcai zaj ne hasson zavarólag az ol-

vasóra. 4. Legyen a város központján vagy általában könnyen hozzáférhető helyen. 5. Az épület olyképpen emeltessék, hogy bővítése, a könyvtár folytonos gyarapodása által könnyen eszközölhető és végre 6. berendezésénél minden hely a könyvtár jól felfogott érdeke szerint használtassék ki.[...]

A könyvtártan mint tudomány, minden könyvtárral szemben két főelvet állapít meg, ún.: tudományos elven nyugvó könyvtári berendezést és ezen elveken alapuló könyvtári kezelést. [...]

Számolás

Nem hiszem, hogy szíves olvasóim közül bárkinek is kedve volna a Cutter-féle rendszert könyvtárában alkalmazni. Nem is azért hoztam fel e példát, hanem inkább annak illusztrálására, hogy mennyi gondot fordítanak az amerikai könyvtárak rendszerességére, mily apró részletességgel dolgozzák fel a gyűjtött anyagot, hogy a könyvtárban elrejtett kincset minél hozzáférhetőbbé tehesék a kutatóknak. De nemcsak rendszerekkel, hanem szorgalmukkal is felülmúlják az európaiakat. Így, hogy csak egy példát említsek, a bostoni könyvtár látogatottabb Európa bármely könyvtáránál. Könyvtári képzettségük sok tekintetben magasabb fokon áll, mint a mienk, s e téren munkásságuk össze sem hasonlítható az európai könyvészeti irodalommal.”

II. Ferenczi Zoltán

A könyvtártan alapvonalai / Ferenczi Zoltán ; [közrebocs. a] Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége. Bp. : Athenaeum, 1903. – 240 p. (Múzeumi és Könyvtári Kézikönyvek)

„A főfelügyelőiség [...] feladataihoz tartozik az is, hogy a vidéki múzeumok és könyvtárak közvetlen vezetőit hivataluk betöltésére útmutatással lássa el.

E végből tanfolyamokra hívja meg őket, hogy illetékes szakférjak előadásai által elméleti

és gyakorlati ismereteiket gyarapítsa. E mellett szükségesnek tartja, hogy segédkönyveket bocsásson rendelkezésükre, a melyek a múzeumok és könyvtárak rendezésében és kezelésében felmerülő összes kérdések körül tájékoztatást nyújtsanak.

Ilyenekből a nyugat-európai birodalmak nagy sorozatokat mutathatnak föl. Azonban a mi hazai viszonyaink sajátossága és intézményeink szerényebb keretei az azokban felhalmozott anyagnak önálló feldolgozását tették kívánatossá. [...]

A sorozatot megnyitja dr. Ferenczi Zoltán budapesti m. k. egyetemi könyvtárigazgató dolgozata, mely a könyvtártan alapvonalaait ismerteti oly módon, hogy az mind a könyvtári építkezés és berendezés, mind a könyvtár kezelésének összes lényeges részleteire kiterjed.

Mivel hazai könyvtáraink, melyek még a XVIII. század végén minden tekintetben európai színvonalon állottak, azóta legnagyobb részben elmaradtak és elhanyagoltattak: úgy vélekedünk, hogy jelen kiadvánnyal a legsürgetőbb szükség kielégítéséről gondoskodtunk.

A szerző előszava

E *könyvtártani kézikönyv* más, mint valóban kézikönyv, nem akart és nem is akarhatott lenni. Feladatul azt tűztem ki a rendelkezésemre állott ívszámhoz képest, hogy röviden, de lehetőleg előadjam mindazt, mi a könyvtárpítészet s a könyvtárkezelés mai állásában elsősorban jellemző és az alapismeretek megszerzéséhez szükséges. [...] mindazok, kik e kérdések bármelyikéről valaha írtak, műveket minden kiadásban bővebbé tették és kétségkívül e kézikönyv sorsa is az lesz, ha valaha új kiadást ér meg. Így pl. Graesel átdolgozta, mint ismeretes, Petzholdt *Julius Katechismus der Bibliothekenlehre* művét, mely eredetileg 220 lapból állt (2. kiad. megj. 1881-ben), a Weber-féle *Illustrierte Katechismen* sorozat számára 1890-ben, de már 424 lapnyi terjedelemben, ugyanez az 1893-iki olasz fordításban nagyobb alakban XVI+403

lap s az 1897-iki francia fordításban szintén nagyobb alakban 628 lap lett; de kivált a második német kiadás *Handbuch der Bibliothekslehre* c. a. egy 584 lapra terjedő, legnagyobb 8-r. alakú könyvvé bővült. [...]

E kézikönyv tehát, mely terjedelmére a főntebb idézettek távolról sem éri el, oly kimerítő sem lehetett, mint amazok némelyike főleg egyes kérdésekben; de elkövettem a lehető, hogy a mai legjobb irodalom alapján, melynek jegyzékét mellékelem, vezérfonalul szolgáljon a kérdés iránt szakszerűleg érdeklődőknek. Természetes, hogy aki ezt az irodalmat átolvassa, e műben nem sok újat fog találni; de nem is ez volt a cél, mert nem felfedezésre és feltalálásra, hanem a létezőnek megismerésére indulunk.“

III. Gulyás Pál

A népkönyvtárak szervezése, fenntartása és kezelése : gyakorlati kézikönyv népkönyvtárak és kisebb közkönyvtárak kezelői számára / Gulyás Pál ; [közread. a] Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Országos Főfelügyelősége. – Bp. : Athenaeum Rt., 1909. – 239 p. (Múzeumi és Könyvtári Kézikönyvek ; IV.)

„Míg tudományos közkönyvtáraink tisztviselői *Ferenczi Zoltán* „A könyvtártan alapvonalai” című munkájában a kor színvonalán álló kézikönyvvel rendelkeznek, mely megtanítja őket mindazokra az elméleti s gyakorlati ismeretekre, amelyekre egy nagyszabású könyvtár kezelésénél s működésénél szükség lehet, addig nép- és kisebb méretű közmívelődési könyvtáraink vezetői mindeddig híjával voltak egy olyan vezérfonalnak, mely az ő sajátos feladataik szempontjából tárgyalja a könyvtárügyet. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa, hogy e hiányon segítsen, 1908. évi november 27-én tartott ülésén kelt határozatával alól írtat bírta meg egy oly kézikönyv megírásával, mely a népkönyvtárak szervezése, fenntartása és kezelése legcélszerűbb módozatait ölelje fel egyrészt hazai tény-

leges állapotokra tekintettel, másrészt tekintettel azokra a fejlettebb fokon álló intézményekre, melyek a külföldön e téren a legutóbbi évtizedekben keletkeztek. [...]

Különösen a következő könyveknek tartozom sokkal [...]:

James Duff Brown: Manual of library economy. Rev. ed. London, 1907.

U. a. *The small library.* U. o. 1907.

Arnim Graesel: Handbuch der Bibliothekslehre. Leipzig, 1902.

H. E. Greve: Das Problem der Bücher- und Lesehallen. Leipzig, 1908.

Emil Jaeschke: Volksbibliotheken, ihre Einrichtung und Verwaltung. Leipzig, 1907.

Cornelia Marvin: Small library buildings. Boston, 1908.

John J. Ogle: The free library. London, 1897.

Maurice Pellison: Les bibliothèques populaires à l'étranger et en France. Paris, 1906.

Mary W. Plummer: Hints to small libraries. 3. ed. Brooklyn N. Y., 1902.

Eduard Reyer: Entwicklung und Organisation der Volksbibliotheken. Leipzig, 1893.

J. Tews: Handbuch für volkstümliche Leseanstalten. Berlin, 1904. [...]

Budapest, 1909. április 25-én.

Dr. Gulyás Pál

I. fejezet. A népkönyvtári ügy fejlődése és mai állása.

A modern közkönyvtár mai formáiban többszázados lassú fejlődés eredménye. Első csirái a renaissance-kor tudományt kedvelő egyházi s világi fejedelmeinek súlyos anyagi áldozatokkal létesített, többé-kevésbé pompás kéziratgyűjteményei, melyek egyelőre a fejedelmek udvarában él s nagy tekintélyre kapott tudósok számára váltak, különös kegykép, hozzáférhetőkké. [...]

A fejedelmek e nemes szokását a XVI. század hajnalán az anyagiakban megerősödő polgárság is utánozni iparkodott s e törekvésében két ha-

talmas tényező sietett segélyére: a könyvnyomtatás, mely hihetetlenül alászállította a könyvek kereskedelmi értékét, s a reformáció, mely a humanizmus ébresztette kutató szellemet a nép legszélesebb rétegeibe iparkodott beoltani. Sőt, Luther sokat emlegetett iratában, melyet „A keresztény iskolák létesítése és fenntartása ügyében Németország összes városainak tanácsura-ihoz” intézett, egyenesen kimondotta a köznép részére állítandó nyilvános könyvtárak szükségességét. [...]

Egy fokkal ismét előbbre haladt a könyvtárak ügye a XVII. században, melynek folyamán a ma is fennálló tudományos könyvtárak közül a római angelica, a milanoi Ambrosiana, az Oxfordi Bodleiana s a párizsi Mazarine váltak rendszerebben hozzáférhetőkké. [...]

De ha a könyvtárak rendszeres nyitási ideje a XVII. században meg is kezdett már gyökerezni, cselekvőképességük egy másik fontos feltevéle: céltudatos fejlesztésük, még sokáig jámbor óhaj maradt. Hasztalan mondja ki Leibnitz, a kiváló filozófus, akit 1690-ben a wolfenbütteli hercegi könyvtár igazgatójává neveztek ki, hogy a könyvtár éltető eleme a rendszeres gyarapítás, erről az egész XVIII. század folyamán nem vesznek tudomást [...]

A XIX század érdeme, hogy a tudományos közkönyvtár mai típusát végképp kifejtette. A könyvtár az állami közszükségletek sorába lép, rendes költségvetéssel s szakképzett személyzettel működik, különleges céljainak megfelelő középületben elhelyezve, egyre fokozódó nyilvánosság mellett. [...]

A pusztá önképzést, szórakozást kereső olvasók, akik sokáig ki voltak rekesztve e közkönyvtárakból, eleinte részben társadalmi úton szervezett olvasóköri, kaszinói, részben teljesen üzleti vállalkozás jellegével bíró kölcsönkönyvtárak útján igyekeztek kielégíteni szükségleteiket. [...]

Az egyesületek és magánosok társadalmi akciója mellett a népkönyvtári ügy fejlődésének hatalmas tényezője még a községi hatóság és az állam

áldozatkészsége.

A közvagyonnak népkönyvtári célokra fordítását legkövetkezetesebben Anglia s az Északamerikai Egyesült Államok valósították meg azzal, hogy külön népkönyvtári községi adót hoztak be, melynek kivetése nem kötelező ugyan, de azért évről-évre nagyobb tért hódít. [...]

Az angol parlament William Ewart képviselő lelkes buzdításainak hatása alatt 1850-ben megszavazta a róla nevezett törvényt, mely augusztus 14-én nyert királyi szentesítést. A törvény e formájában kizárólag Angolország területén bírt érvénnyel s felhatalmazta a 10.000-nél több lakossal bíró községeket, hogy tíz adófizető javaslatára döntsön a felől, vajon állíttassék-e fel a községben közkönyvtár. Ha az adófizetőknek legalább fele a javaslat mellett foglalt állást, külön könyvtár adó lépett életbe [...]

A községi jövedelem egy részének népkönyvtári célokra való fordítása az európai szárazföldön is előfordul ugyan, de koránt sincs úgy szabályozva, mint Angliában vagy Amerikában. A községtanács [...] rendszerint csupán esetről-esetre szavaz meg kisebb-nagyobb, inkább alamizsna számba vehető összegeket a népkönyvtárak létesítésére [...]

Hazánkban még ennél is kevesebb történt a községek részéről. [...] A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa hatáskörébe tartozó népkönyvtárak közül e sorok írásakor mintegy 500 terjesztette be 1908. évi jelentését. Átnézve e jelentéseket, arra a szomorú tapasztalatra jutottunk, hogy 500 könyvtár közül csupán 29, tehát az egésznek alig 6%-a részesül némi községi segélyben. [...] Ahol a népkönyvtári ügy magánosok, a társadalmi egyesületek s a községek részéről egyformán mostoha elbánásban részesül, ott e fontos népművelési eszközről szinte kizárólag az állam tartozik gondoskodni. A népkönyvtáraknak állami segélyezése Európában először Svédországban került szóba, az 1828-iki országgyűlésen, de egyelőre eredmény nélkül. Megvalósítása jóval későbbre tehető s úgy tetszik, Szászország érdeme. Itt állítottak be legelőször, 1874-ben [...] egy

15.000 márkás tételt [...]

Hazánkban a népkönyvtári ügy állami segítése igen fejlett fokon áll, s ha a mozgalom mégsem ölt nagyobb arányokat, ez annak a már említett sajnálatos ténynek tulajdonítható, hogy úgy a társadalom, mint a községek áldozatkészsége csekély, szinte elenyésző mértékben nyilvánul.“

IV. Káplány Géza

Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése / Káplány Géza ; bev. Fitz József. – Bp. : Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete, 1943. – 168 p. köt.: Vezérfonal, tudományos és kísérleti intézeti, műszaki, ipari-üzemi, egyesületi és magán-szakkönyvtárak szakszerű kezelésére

A TKB Egyesületének mint kiadónak előszava

„Káplány Géza tanulmányának kiadásával [...] nemcsak a magyar könyvtárügynek, a szakkönyvtáraknak, hanem a magyar kultúrának is szolgálatot teszünk. [...] Azonban nemcsak a könyvtárosok számára ad ez a könyv hasznos tájékoztatót, hanem a könyvtárt használó szakembernek, sőt az olvasóközönség szélesebb rétegeinek is jó szolgálatot fog tenni, mert behatóan ismerteti a könyvtár célját, rendeltetését, annak legcélszerűbb igénybevételi módját és így mintegy megbarátkoztatja az olvasót a könyvtárnak belső szellemiségével. [...]

[...] két kötetből áll. Az első felöleli a fentebb körvonalazott s a könyvtárak rendezésére és használatára vonatkozó általános tudnivalókat, a második kötet pedig a *Dewey-féle decimális osztályozó rendszert* [...] ismerteti. [...] Ennek a [...] magyar nyelvre való átültetése hosszú hónapok gondos munkáját alkotta, melyben a *Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet* neves szakemberei és több más jeles magyar szakértő is résztvett, akiknek önzetlen és lelkes közreműködésért e helyen is köszönetet mondunk. [...]

Budapest, 1943 május havában.

Telegdy-Kováts László, Kelemen Móric

Előszó

A könyvtárosok körében régóta sóhajtoznak egy modern magyar könyvtártan után. Miért is nem írták még meg? Az első világháború előtt igen hasznos kalauz volt Ferenczi Zoltáné, de a világháború után annyira megváltozott a könyvtárak helyzete, feladata, annyira más lett a könyvtárak technikája is, hogy Ferenczi könyve úgy elavult, mintha száz év előtt írták volna. De új könyvtártant mégsem lehetett írni, mert a világháború utáni nézetek csak lassan állapodtak meg. S mire megállapodtak, a húszas évek vége felé, a németek bejelentették a Milkau-féle hatalmas könyvtártani kézikönyv megjelenését. Ezt most már be kellett várni, a könyvtártudomány művelői nem kockáztathatták, hogy e minden elméletet és adatot feldolgozó összefoglaló mű beható ismerete nélkül a porondra lépjenek. De Milkau vaskos kötetei lassan készültek, tíz év is eltelt, mire az utolsó kötete megjelent. Most aztán hozzá lehetett fogni magyar könyvtártan írásához.

Káplány Gézáé az első. Szerzője nagytekintélyű tagja a magyar könyvtárosok társadalmának, sokat utazott, kitűnően ismeri a külföldi könyvtárakat s a Magyar Könyvtárosok Egyesületét ő képviselte évről-évre a külföldi könyvtáros kongresszusokon. Ismeri személyesen az összes szakembereket is. [...]

Azt hiszem, én voltam az első, aki munkáját elolvashatta. Helyeseltem, hogy elsősorban a kezdő könyvtárosoknak írta a könyvet, meg a kisebb könyvtárak számára, mert ezek vezetői úgyszólván önmagukra voltak utalva. Most bölcs tanácsadót kapnak Káplány könyvében. De nemcsak nekik szól ez a munka. Egyéni hangja, személyes elgondolásai, talpraesett megjegyzései, melyek az embernek problémákat mutatnak, ahol nem is sejtj őket – elgondolkoztat s ez a könyv dicséretére válik. [...]

A szerző arra kért, hogy rövid előszóban, mint a könyvtáros egyesület elnöke, én mutassam be kollégáinknak. Ez túlzott szerénység volt részéről; a bemutatottat ezúttal alighanem többen is-

merik, mint a bemutatót. Nem is azért írom az előszót, hogy bekonferáljam a könyvet, hanem csupán azért, hogy elnöki minőségemben örömmel adjak nyilvános kifejezést megjelenése fölött.

Fitz József Dr.

Az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója
A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok
Egyesületének elnöke

Bevezetés

„[...] Szemem előtt egy kisebb, legfeljebb középkönyvtár képe lebegett, a kisebb könyvtárak magukra hagyott jóindulatú, de többé-kevésbé avatatlan könyvtárosainak kívántam segítségére lenni.

Minden, ami e könyvben van, harmincévi könyvtárosi próbálgatás és tapasztalat eredménye. Nem igen törekedtem arra, hogy mások, jeles bel- vagy külföldi szakembereink munkáiban fellelhető értékes szakvéleményeket e könyvben összehordjam, azt eggyé gyúrjam és feltálaljam. [...] Húsz év óta mint egy fontos magyar szakkönyvtárnak vezetője, mondhatni építőmestere. Eleinte két karommal is dolgoztam, míg újjáépíttem. E húsz év hite, próbálkozásai, győzni akarása van e könyvben lefektetve. [...] Szeretném, ha azok, akik e könyvet olvassák, kivált fiatal kezdő, a sok apró útmutatás mellett éreznék, hogy ezáltal még valami fontosat is nyertek: a *könyvtárosi öntudatot*. Mások meg, kívülről, akik e könyv lapjait talán érdeklődéssel forgatják, lássák meg benne azt, hogy a könyvtárosi munka nem önmagáért van, hanem elsősorban is *mások* munkáját kívánja elősegíteni. [...] A közönség körében a könyvtáros személyét és feladatát illető bizonytalanságnak, sőt tévhitnek oka tulajdonképpen könyvtártörténeti előzményekben kereshető. Könyvtárak, tudjuk, régi idők óta fogva léteznek s ennél fogva könyvtárosok is kellett, hogy legyenek. De még nincs egy évszázada annak, hogy mai értelemben vett könyvtárakról egyáltalán beszélhetünk. Köz-

élt időkig, míg a könyvtárak mint többé-kevésbé teljesen zártjellegű gyűjtemények [...] kevés számú privilegizált egyének, leginkább papok, tudósok, professzorok s ezek tanítványai s esetleg néhány tudománykedvelő laikus külön szolgálatában állottak, ezek a könyvtárak rejtelmes polcsorai között saját maguk kutattak. [...] E közfelfogás egyedül uralkodó volt mindaddig, míg a XIX. század folyamán a könyvtermelés hirtelen kiszélesedése s a könyvtárak olvasóközönségének tetemes növekedése rohamosan be nem állott. A könyvtárhasználat gyakorisága maga után vonta a szolgáltatások kifejlesztését s a közönség fokozódó igényei miatt is a könyvtárak adminisztrációjára mind nagyobb gondot kellett fordítani.

Míg a régebbi időkben a könyvtárak állományai, mint féltve őrzött kincsek illetéktelenek elől elzárva maradtak s őrzőik címeiknél fogva is inkább *konzervátorok, könyvtárőrök* voltak, ma már [...] szélteben elfogadott álláspont, hogy a könyveket nem a könyvtárak számára írják, [...] ennél fogva a könyvtárak inkább csak *könnyű lelokhelyeivé* válnak a könyveknek. [...]

Könyvtárak tehát, melyek elébb inkább könyvek konzerváló helyei voltak az örökkévalóság számára, ezentúl szolgáltatásaikban a való élet szükségleteivel keresnek kapcsolatot, hiszen a könyvtár arra való, hogy használják, a könyvek pedig arra, hogy mentől többen forgassák.

De milyen is lehet a könyvtárosi ideál?

E tekintetben engedjük át a teret Dávid Antal dr., a Fővárosi Könyvtár tudós igazgatójának [...] Ha „tudományos” alaposítással, kimerítően akaróknak tárgyalni azokat a szellemi és erkölcsi adottságokat, amelyekre szükség van, [...] köteteket kellene összeírunk. [...] Hogy rátermettséggel kezdjük, jó emlékezőtehetség, friss eszmetársító készség, gyors és higgadt ítélőképesség nélkül hamarosan nagyon idegenül és szerencsétlenül fogja magát érezni az ember a könyvtári szolgálatban. Ismeretek terén annak, aki a könyvtárosi eszményt meg akarja közelíteni, afféle közep-helyet kell elfoglalnia egy teljes egyetem összes

fakultásai és valamely felsőbbrendű lény között. Mindenekelőtt bírnia kell a Szentlélek pünkösdi ajándékát, a nyelvek adományát. Nem sokra megy azonban, ha bármily sok nyelven, bármily tökéletesen csak banalitásokat tud mondani. A tudományok iránti érdeklődése legyen oly széleskörű és élénk, mint valamely műkedvelőé, de tájékozottsága legalább oly mély, hogy a szellemi pelyvát el tudja választani a tiszta búzától és segíteni tudjon ne csak az érdeklődő laikusnak, hanem a komoly kutatónak is. Arra a sokat vitatott kérdésre, legyen-e maga is tudós valamely szakon, röviden azt felelhetjük, hogy jaj a könyvtárnak, amelynek tisztviselői tudósok, de még jajabb annak, ahol a tisztviselők nem tudósok. Minden vitán felül kétségtelen azonban, hogy holtig megőrzött tanulási vágy nélkül jó könyvtáros el sem képzelhető.

Morális téren: egyesüljön a könyvtárosban a szerzetesi igénytelenség és alázatosság a nagyvilági fölényességgel – és mindenkifelett legyen meg benne a veleszületett és önneveléssel tökéletesített segítő készség. Tudjon tiszta szívvel együtt örülni azokkal, akik segítsége révén lélekben gazdagodtak, és érezzen őszinte hálát azok iránt, akiknek szolgálatára lehetett. Röviden, a jó könyvtáros: lehetőleg magas fokon művelt tiszta fej és egészséges tiszta szív.

Ezek az adottságok, sajnos, nagyon ritkán találkoznak kellő harmóniában ugyanabban az emberben – és ha olykor mégis találkoznak, az ilyen ember sajnos, nem igen megy könyvtárosnak⁹.

III. Könyvtárvezetés

[...] A könyvtár mindenekelőtt *gyűjtemény* s ennélfogva lényege a gyűjtés, a szaporítás, az állomány növekedése, mert különben csakhamar holt gyűjteménnyé válik, másrészt pedig célja és rendeltetése az is, hogy gyűjteménye anyagát használhatóvá téve bizonyos meghatározott formák között az érdekeltek rendelkezésére bocsássa. [...] Egy könyvtár nem is annyira kívülről felépített alkotás, mint sokkal inkább *belső*

erejénél fogva kifejlődő organikus, életerős vagy elcsenevészsedő szervezet. [...] Mondják, hogy a könyvtárnak: *lelke* van s könyvtárosa a lelke! Valójában lelkek inkarnálódnak egy könyvtár életében s a különböző lelkeségek ott lebegnek a könyvtár szellemi atmoszférájában továbbra is s ezért mondhatni, könyvtárnak megvan a maga: *fátuma*. [...] Könyvtárakban [...] nem csupán a munkaobjektívum, hanem maga a munka is ott marad. Jó vagy rossz, amit a könyvtáros idő folyamán produkál, a helyes, a jó mindig értékes segítség marad, a helytelent, a tévest, a felületest soha nem lehet egészen eltüntetni, a könyvtáros lelkiismeretlenségének állandó nyoma marad. [...] *A munka eredménye: a könyvtár szolgáltatásainak mérve és minősége. Ez az egyetlen biztos bázis a könyvtár értékének s munkája eredményének felbecsülésére.* Ha a könyvtár szolgáltatásainak nívója alacsony s az, amit nyújtani képes elégtelen, úgy rajta kívülfekvő esetleges okokon kívül, mint pl. kellő számú személyzet hiánya vagy a helyiségek és a berendezés elégtelen volta, vagy a rendszeres gyarapodás megakadása [...] eleve megállapítható, hogy abban a könyvtárban hiányzik a szakértelem, az odaadó munka, az egyszerűet s hiányoznak az aprólékos gondos napimunka szükségességéből fakadó ösztönző jóhatások, de akkor hiábavaló minden külső ellenőrzés, szabály és direktíva! [...] Vérteli könyvtáros tulajdonképpen szervező tehetség s mint minden ilyen szervező erő, a részére kiutalt keretek között lehető önállóságra törekszik s azért felelősséget is készséggel vállal.

XIV. Könyvtári statisztikák

[...] Hogy tulajdonképpen milyen egy könyvtár, hogyan dolgozik, milyen eredményeket mutat fel, ezt nem lehet szemléltetni. Erről idők folyamán *vélemények* alakulhatnak ki az érdekeltek részéről, a könyvtár mindenkori *állapotát* jellemző ítélet formájában. Azt mondják róla: nagyon jó könyvtár! [...] Vagy ellenkezőleg: rendezetlen! Elhanyagolt!

A könyvtár maga tehát láthatóan, szemléltethetően nem igen mutathatja ki másképp munkája eredményét, mint forgalmi adatai különböző összeállításában, vagyis *statisztikailag*.

A könyvtár működésének három fő iránya szerint, a beszerzés, a feldolgozás és a használat szempontjai képezhetik alapját a könyvtári statisztikának. [...]

A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal a Magyar Statisztikai Évkönyvben 5 évenként ismétlődő adatgyűjtés szerint közzéteszi 26 fővárosi könyvtárnak és 24 olyan vidéki könyvtárnak évi statisztikai adatait, amelyek 30 ezernél több kötettel rendelkeznek s ezenfelül egybefoglalva összesíti további olyan 42 budapesti és 71 vidéki könyvtár forgalmi adatait is, amelyeknek könyvállománya 10–30 ezer kötet között váltakozik.

XV. A könyvtári személynetről

[...] A mai értelemben vett modern könyvtáros akkor támadt fel, amidőn a könyvtároság megszűnt hivatali *mellékfoglalkozást* jelenteni. Németországban ezt az időt az 1872. évtől számítják, amidőn Dziatzko Károly, mint *nem* professzor vette át a breslaui egyetemi könyvtár igazgatóságát. Rövid egy évtized múltán Németországban a többi professzorkönyvtáros helyét is olyan könyvtárigazgatók töltötték be, akik minden egyébtől mentesítve könyvtárunknak szentelheték idejüket és képességeiket.”

V. Sallai István

A könyvtári munka : üzemi és falusi könyvtárakban / Sallai István. – Bp. : Művelt Nép Kvk., 1954. – 232 p.

Szövegközi ábrákat rajzolta és a címlapot tervezte Kaszás Gyula.

Ellenőrizte: Berza László, Kerekes András, Sebestyén Géza, Varjas Béla.

Kézirat beérkezett: 1953. XI. 2. – Példányszám: 3000. – Imprimálva: 1954. I. 9.

Előszó

[...]„De ahhoz, hogy a könyvtáros megfelelhessen hivatásának szocialista embert formáló társadalmunkban, szüksége van sok-sok olyan ismeretre, amely nélkül nem végezheti jól munkáját. Nem szereti igazán, helyesen a könyvet az a könyvtáros, aki maga nagyon szívesen és sokat olvas, de a polcokon például rendetlenül hagyja a könyveket, nem vezet leltárat, nem ért a katalógus-szerkesztéshez. Rosszul szereti a könyveket az a könyvtáros is, aki nagyszerű rendet tart ugyan, kitűnő katalógust szerkeszt, jól kezeli a raktárát, azonban mindezt valami öncélú tevékenységnek tekinti. A legszebben rendezett könyvtár sem tölti be a hivatását, ha a könyvtáros nem ért ahhoz, hogy minél több olvasót vonzzon a könyvtárba. [...]

Amint elképzelhetetlen az, hogy valaki gépészmérnöki szakismeretek nélkül gépeket tervezzen, ugyanúgy egy könyvtáros sem végezhet eredményes munkát megfelelő könyvtári szakismeretek nélkül. Ismernie kell könyvtári hálózataunkat, a legfontosabb könyvtári jogszabályokat, a könyvbeszerzés forrásait és módját, a könyvek és folyóiratok könyvtári feldolgozását, az olvasókkal való foglalkozás és a könyvtári propaganda módszereit. [...]

Sallai István röviden összefoglalta benne azokat a legfontosabb ismereteket, amelyek a kisebb könyvtárak dolgozóinak elengedhetetlenül szükségesek. A könyv figyelembe veszi ugyan az üzemi és falusi könyvtáraink mai helyzetét s tekintettel van a legkisebb könyvtárak szerényebb igényeire, ugyanakkor azonban a holnap feladatairól sem feledkezik meg s nem mondhat le arról sem, hogy a fejlettebb üzemi és falusi könyvtáraknak is hasznos útmutatója legyen.

Első könyvtáros-kézikönyvünket bocsátjuk útjára. Nyilvánvaló előttünk, hogy ezzel tömegkönyvtáraink képzésének magasabb igényeit nem elégítettük ki, s tömegkönyvtáraink fejlődésével szükség lesz arra, hogy részlete-

sebb és bővebb ismeretanyagot nyújtsunk majd könyvtári dolgozóinknak. [...]

Varjas Béla

Az Országos Széchényi Könyvtár vezetője

I. A könyvtár helyisége, berendezése

A végrehajtási utasítás kimondja: „A községi és városi tanácsoknak gondoskodniuk kell a községi, illetve városi könyvtárak megfelelő elhelyezéséről. A könyvtár lehetőleg a község, illetve a város forgalmas helyén nyerjen elhelyezést, szükség esetén használaton kívül álló üzlethelyiségben. 5000 lakoson felüli községekben a könyvtárat legalább két helyiségben kell elhelyezni, az egyik helyiség olvasószoba céljára, a másik pedig a könyvkölcsönzés lebonyolítására szolgáljon.[...] Ahol erre mód van, a könyvtárat a kultúrotthonban kell elhelyezni.” [...]

Hacsak lehetséges, olyan épületet kell keresni, amely nincs túlságosan forgalmas helyen, nincs közvetlenül a járda mellett, hanem a telek belsejében van, előtte fákkal, bokrokkal.

II. A könyvtári állomány gyarapítása

Mást szerez be egy üzemi és mást szerez be egy falusi könyvtár. De még ugyanazon a helyen is figyelembe kell venni a lakosság különböző rétegeit és tanulmányozni kell ezek igényeit.

Amikor a könyvtáros olvasói igényét tanulmányozza, ne csak művelésükre gondoljon. Az olvasás egyben szórakozás is. A munkában elfáradt dolgozónak felüdülés egy-egy érdekes könyv. A gondokkal küszködő, a betegségben szenvedő embernek pedig gondúzó, jobb kedélyt ébresztő a vidám olvasmány. A legtöbb olvasónak kialakult egy bizonyos érdeklődési köre, amely meghatározza olvasmányait. [...]

Melyek az 1953 novemberéig megjelent legfontosabb ajánló bibliográfiák?

1. Könyvek a békeharc szolgálatában. Összeáll.

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp. 1952. 32 l.

2. Könyvek a klerikális reakció ellen. Ajánló jegyzék a legkiválóbb antiklerikális, politikai, szépirodalmi és tudományos művekből. [Összeáll. a Debreceni Egyetemi Könyvtár.] Bp. 1953, Népkönyvtári Központ. 24 l.

5. Móricz Zsigmond. [Összeáll. az Országos Széchényi Könyvtár bibliográfiai osztálya.] Bp. 1953, OSZK. 14 l. (A mi íróink 1.)

14. Az öntömunkás olvasmányai. Bp. 1952, Tervgazd. K. 30 l. (Országos Műszaki Könyvtár ajánló bibliográfiái 6.)

III. A könyvek osztályozása és raktározása

Azoknak a könyvtáraknak, amelyek könyveiket nem járási vagy megyei könyvtártól kapják s állományuk nem nagyobb 2–3000-nél, ajánlhatjuk az ún. „13-as” szakrendszert. Azért nevezük így, mert ebben a szakrendben a könyveket 13 csoportba rakjuk. [...]

Ha a könyvtárban a könyvek száma a 3–4000 kötetet is meghaladja, a „13-as” rendszer egy csoportjába már igen sok könyv kerül [...] Részletesebb osztályozó rendszerre van tehát szükség. [...] legelterjedtebb a tizedes osztályozó rendszer. A Szovjetunió nagyobb könyvtáraiban is ezt használják. [...] A rendszer teljesen a polgári világnézetet leheli, annak értékelését követi. [...] A Szovjetunióban ezért napirendre tűzték az új szocialista osztályozó rendszer megteremtését. Amíg ez nem készül el, néhány módosítással javították a tizedes osztályozó rendszer legfeltűnőbb hibáit.

VI. A könyvtár használata

Az olvasók kétféle módon juthatnak könyvhöz:

- a) A könyvtár könyveit kölcsön veszik. [...]
- b) A könyvtárban olvassák azokat.

Sok üzemi és falusi könyvtárban helyszűke miatt

egyáltalán nincs helybenolvasás, csak kölcsönzés. Pedig minden könyvtárban vannak olyan könyvek, amelyek csak helybeni olvasásra adhatók ki, például lexikonok, szótárak, albumok, friss folyóiratok, napilapok, időszerű párt- és kormányhatározatok. [...]

Mind a kölcsönzési, mind az olvasótermi munka leglényegesebb része az olvasók irányítása, nevelése.”

VI. Sallai István – Sebestyén Géza

A könyvtáros kézikönyve / Sallai István; Sebestyén Géza. – Bp. : Művelt Nép Tud. és Ismeretterjesztő K., 1956. – 576 p.

Az ábrákat rajzolta: Kaszás Gyula.

Lektorálta: Haraszthy Gyula.

Az egyes fejezetek lektorálásában részt vett: Goriupp Alíz, Kéki Béla, Kovács Máté, Kóhalmi Béla, Maller Sándor, Mihályi Imre, Pajkossy György, Szentmihályi János, Tiszay Andor, Tombor Tibor, Varjas Béla, Zoltán József. – Felelős szerkesztő: Pók Lajos.

Az 1., 5. és 8. fejezetet Sallai István, a 0., 2., 3., 4., 6. és 7. fejezetet Sebestyén Géza írta; a 9., fejezet a szerzők közös munkája.

50,4 ív, 2000 példány, felhasznált irodalom: kb. 700 tétel.

Előszó

„[...] E könyv különféle könyvtárak igényeit igyekszik kielégíteni. A megyei, a járási könyvtárak, a fejlettebb szakszervezeti könyvtárak dolgozói mellett haszonnal forgathatják a nagy könyvtárak dolgozói is, főképp, ha a könyvtári munka egészét kívánják áttekinteni. Kibontakozás előtt áll az iskolai könyvtárak hálózata, s egyre nagyobb szerepük van a különféle szakkönyvtáraknak, a vállalati műszaki, a kutatóintézeti stb. könyvtáraknak. [...]

Igyekeztünk a könyvtári munka egészét és egyes funkcióit szilárd logikai keretben tárgyalni. [...] Az anyag válogatásában két szempont érvényesült:

a) behatóbban foglalkoztunk azoknak a könyvtáraknak a problémáival, amelyek leginkább szorulnak segítségre, tehát a felszabadulás óta szervezett könyvtári intézményekkel;

b) az egyes munkafajok bemutatásánál többnyire előnyben részesült a kifejtettebb változat (így az olvasószolgálatot elsősorban a közművelődési könyvtárak szempontjából, a tájékoztatást inkább a műszaki szakkönyvtárak szempontjából néztük).

Számolnunk kellett azzal, hogy épp az utóbbi években a könyvtári munka rohamos átalakulása van folyamatban, és még nincsenek minden területen szilárd módszerek. [...]

A további tájékozódást az egyes fejezetekhez csatolt bibliográfiák vannak hivatva megkönnyíteni. Ezekben a szerzők természetesen elsősorban a nagyobb, önálló munkákat szerepeltetik, hiszen a cél a könyv tartalmánál részletesebb tájékoztatás. [...]

Kérjük olvasóinkat, juttassák el észrevételeiket a szerzőkhöz, hogy kézikönyvünk esetleges új kiadása jobban megfelelhessen könyvtárügyünk egyre inkább növekvő igényeinek.”

VII. Sallai István – Sebestyén Géza

A könyvtáros kézikönyve /Sallai István; Sebestyén Géza. – 2. átdolg. bőv. kiad. – Bp. : Gondolat, 1965. – 832 p. ; 21 t. ; ill.

A szerzők munkamegosztása – az egyes fejezetek írásában – megegyezik az első kiadásban megjelölttel.

Az első kiadást lektorálta: Haraszthy Gyula.

Az egyes fejezetek lektorálásában részt vett: Csűry István, Goriupp Alíz, Kéki Béla, Kovács Máté, Kóhalmi Béla, Maller Sándor, Mihályi Imre, Pajkossy György, Szentmihályi János, Tiszay Andor, Tombor Tibor, Varjas Béla, Zoltán József. – Felelős szerkesztő: Staud Géza.

72,8 (A[...]5) ív, 3900 példány, felhasznált irodalom: közel ezer tétel (10).

Előszó az új kiadáshoz

„Az a fogadtatás, amelyben *A könyvtáros kézikönyve* részesült, s az a széles körű használat mind az oktatás, mind a gyakorlat területén, amelynek az elmúlt évek folyamán tanúi voltunk, azt bizonyítja, hogy könyvünkre szükség volt.

Az új kiadás megnövelt terjedelemben s javított tartalommal igyekszik a könyvtári munkát szolgálni. Az átdolgozásban tekintettel voltak a szerzők a hozzájuk érkezett igényekre éppúgy, mint az élet fejlődésére. Természetesen a fejlődés erősebb iramú az olvasószolgálatban és a tájékoztatás területén, mint pl. a belső munkában; ezt a különbséget a kézikönyv érzékelteti. De kisebb-nagyobb mértékben mindenütt alkalom kínálkozott a módszerek javítására, ismereteink korszerűsítésére. Ezért könyvünket, reméljük, nemcsak a fiatal könyvtárosok forgathatják haszonnal, hanem azok is, akik az első kötetet már áttanulmányozták.

0.201 A könyvtár fogalma

A könyvtár a könyvek, az olvasók és a könyvtáros együtt; ezek kölcsönös összefüggéseiken, egymással való kapcsolatukban teszik lehetővé a könyvtár működését, naponta megújuló, változó életét. [...] Bárhol induljunk el, könyv, olvasó és könyvtáros együtt jelentkeznek. Hangsúlyozni kell, hogy nem is egymásmellettiségről van szó, hanem a három tényező állandó és kölcsönös egymásra vonatkozásáról. [...] a könyvtár szerves része a társadalom életének. Aki ugyanis a holt könyvanyagot véli könyvtárnak, izolálta is ezt, valami független dolognak tekinti. A társadalom életébe beszövedő, eleven intézménnyé a könyvtár az igényekkel jelentkező olvasók és a gyűjteményt a szükségleteknek megfelelően szervező könyvtárosok által lesz.

0.21 A szocialista könyvtár

Az új rend a könyvtári szervezet rendkívüli kiszélesedését, a könyvtárügy jelentőségének

megnövekedését és ezek együtt minőségi átalakulását is jelentette. [...]

A legfontosabb ismertetőjegyek a következők:

1. az olvasók körének gyors mértékű kitágítása,
2. izolált könyvtárak helyett hálózat,
3. pártosság.

0.31 A könyvtártudomány kialakulása

Hazánkban az első idevágó vállalkozás Toldy Ferencé, aki 1843-ban tette közzé „*A könyvtártan kézikönyve*” egyik részletét [...] A század végén látott napvilágot Kudora Károly *Könyvtártana* (1893), majd tíz évre rá Ferenczi Zoltán tollából *A könyvtártan alapvonalai* (1903). Őket követi Gulyás Pál *A népkönyvtár szervezése, fenntartása és kezelése* c. műve (1909, 2. kiad. 1913), amely a nyugati könyvtártechnika eredményeinek ma is tanulságos összefoglalását tartalmazza. A két háború közt Káplány Géza írt egy kétkötetes, mindazonáltal igen szűkre fogott könyvtártant (*Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése*), az egész második kötetet ugyanis az ETO rövidített fordítása teszi ki.

1.112 A korszerű könyvtár

A korszerű könyvtárfejlődés néhány jellemző vonása:

- a) A raktározásban, a feltárásban és a tájékoztatásban a modern technika alkalmazása a dokumentumokhoz való könnyű és gyors hozzájutás érdekében,
- b) A mindent magukba foglaló óriáskönyvtárak helyett a munkamegosztás jegyében olyan könyvtári rendszerek kialakulása, amelyeken belül egyrészt messzemenő szakosodás, másrészt erős szelekció érvényesül,
- c) Megszűnik az éles különbség a tudományos és a közművelődési könyvtárak között,
- d) általában elválnak egymástól a használat és az archiválás feladatai [...] még a nagykönyvtárak is igyekeznek megszabadulni az elavult és ritkán

használt művek nyomasztó terhétől [...],

e) A hármastagoltság elvének merev alkalmazását annak rugalmasabb, funkcionális alkalmazása váltja fel. Megszűnik a központi raktár egyeduralma [...] a széles körben jelentkező igények kielégítésére szolgáló irodalom közvetlenül áll az olvasók rendelkezésére az olvasószolgálati térben. [...]

f) A hagyományos könyvtár olvasószolgálati helyiségeinek falakkal való merev elválasztása helyett a korszerű könyvtár olvasótere mindinkább jól tagolt [...] egységes térrendszerré válik [...]

5.02 Általános irányelvek

Az olvasószolgálat nevelő, befolyásoló, felvilágosító szerepe tehát az olvasó érdekében történik, célja az olvasó igényeinek kielégítése, semmi esetre sem valamiféle korlátozás. Legfontosabb irányelve, hogy a lehető legnagyobb segítséget nyújtsa. Ez határozza meg a szolgálat többi irányelvét is:

Legyen a szolgálat gyors. [...]

Szolgálja az olvasók legnagyobb kényelmét. [...]

Nevelje az olvasót önállóságra, vagyis tegye képessé, hogy maga is ki tudja keresni a számára szükséges irodalmat, minél kevésbé szoruljon közvetlen segítségre. [...]

Legyen a szolgálat szerény. Ha a könyvtáros valamely téren nagyobb tájékozottsággal rendelkezik, mint az olvasó, fölényének sohasem szabad bántó, feltűnő módon megnyilvánulnia. [...]

A jó olvasószolgálat az olvasók igényét koruk, nemük, műveltségi fokuk, érdeklődésük, vállalt feladataik, foglalkozásuk, kutatási területük stb. figyelembevételével egyénileg igyekszik kielégíteni. [...]

Az olvasók érdekében legyen a szolgálat aktív. [...] Az aktivitás nemcsak a meglévő olvasótáborra irányul, hanem a könyvtár lehetőségein belül mindent elkövet, hogy szolgáltatásait minél többen, minél intenzívebben igénybe vegyék.”

VIII. Könyvtárosok kézikönyve I-V

Szerk. Horváth Tibor, Papp István. – Bp. : Osiris, 1999–2003. Összesen: 1897 oldal

22 szerző munkája (néhányan több fejezetet is jegyeznek): Berke Barnabásné, Ferenczy Endréné, Gereben Ferenc, Haraszi Pálné, Hegyközi Ilona, Horváth Péter, Horváth Tibor, Kastaly Beatrix, Katsányi Sándor, Marton János, Mikulás Gábor, Murányi Lajos, Nagy Attila, Papp István, Pogány György, Poprády Géza, Rác Ágnes, Sonnevend Péter, Sütheő Péter, Tószegi Zsuzsanna, Tóth Gyula, Varga Katalin.

Irodalom

1. Előszó. In: Könyvtárosok kézikönyve. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. 1. köt. Bp.: Osiris, 1999. 9. p.

2. HORVÁTH Tibor: Két kézikönyv – két változás korszakában. A „Sallai – Sebestyén” és az új könyvtári kézikönyv. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1997. 4. sz. 10–12. p.

3. Ha egyszer alapos elemzés készül az 56 utáni évtized könyvtárügyi gondolkodásának fejlődéséről, akkor kiderülhet, mennyire fontos építőköveket jelentettek a Sallai – Sebestyén kézikönyv végleges tartalmának kialakításában a kor kiváló szakértői – Babiczky Béla, Balázs Sándor, Csúry István, Domanovszky Ákos, Gombocz István, Györe Pál, Haraszthy Gyula, Horváth Magda, Köhalmi Béla, Lázár Péter, Sz. Németh Mária, Polzovics Iván, Szentmihályi János, Tombor Tibor, Veredy Gyula (és mások) – tollából ekkoriban megjelent könyvek, tanulmányok.

4. SOMKUTI Gabriella: Százéves az első magyar könyvtári munka, Kudora Károly Könyvtártana. In: Könyvtári Figyelő 1993. (39. évf.) 4. sz. 541–544. p.

5. HEGYKÖZI Ilona: Kalauz a könyvtár- és tájékoztatástudományi szakirodalomhoz. In: Könyvtárosok kézikönyve. 5. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Bp.: Osiris, 2003. 111–221. p. Segédletek (ld. 3.1.4. Könyvtártnok című alfejezetet a 126–133. oldalon.)

6. KATSÁNYI Sándor: Párhuzamos életrajzok. Gulyás Pál, Szabó Ervin és a korszerű közkönyvtár gondolatának kibontakozása..In: Könyvtári Figyelő, 1995. 41. évf. 2. sz. 199–208. p. (Gulyás kézikönyvéről ld. 201–202. p.: nem világos, miért teszi Katsányi a kézikönyv megjelenését 1910-re – ld. 202. p -, mikor minden eddigi adat 1909-ra datálja megjelenését.)

7. /Kóczy György/ (-y) Gulyás Pál-émlékezés. In: Magyar Könyvszemle, 1994. 1. 100. p.

Az emlékülést az MKE Pécsi és Baranyai, illetve Társadalomtudományi Szekciója rendezte 1993. december 8-án Pécsen.

8. Sebestyén Géza emlékülés. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1997. 4. sz. 3–15. p. Az emlékülést az Országos Széchényi Könyvtár, az MKE és a Könyvtárosok Sallai István Társasága rendezte. Az emlékülés egyes előadásai a Könyvtári Figyelő 1997. 2. számában (213–225. p.) jelentek meg. Életrajzi adatokat tartalmaz: Sebestyén György: Édesapám, Sebestyén Géza... In: Könyvtári Figyelő, 1997. 43. évf. 2. szám, 213–215. p.

9. „Dávid Antalnak az 1937. évi könyvtáros-képző tanfolyamon tartott előadásából vett idézet, az előadó külön engedélyével közölve.” (Káplány Géza lábjegyzete, 4. p.)

10. A „Sallai – Sebestyén” második kiadása terjedelmét tekintve 44%-kal bővült (50,4-ről 72,8 ivre). Oldalban kifejezve 576 oldalról több mint 250 oldalal növekedett. A növekedés az átlag alatti a 0, 2, 3 és 4-es fejezetben. Átlagon felüli az 1, 5, 7 és 8-as fejezetben, – míg a 6 és 9-es fejezet (legalább) duplájára nőtt. Különösen szembeütő a 6-ik Tájékoztató munka – dokumentáció (2-ik kiadásban Tájékoztató munka – bibliográfia – dokumentáció) fejezet bővülése 45-ről 120 oldalra. Ezek a – talán megmosolyogtató – mennyiségi adatok is indokolhatják, hogy a 2. kiadást önállóan felvettük áttekintésünkbe. Egy konkrét – igen beszédes adalékot – beemeltünk a tartalomjegyzékbe. A 2. kiadás olvasószolgálati fejezete két vadonatúj alfejezettel – igényfeltárás, igénykeltés – kezdődik. Kézikönyv-szinten az igényfeltárás máig a legjobb idevágó szöveget kínálja.

Az új kiadás lektorálásában – a sajátos megjelölés értelmében – úgy tűnik, Haraszthy Gyula már nem vett részt, viszont új szakértőként helyet kapott Csúry István. Talán nem tévedünk nagyot, ha ebben „szakmai-hatalmi” elmozdulásra gondolunk. Ezzel együtt a korábbi 12 lektor újra történő szerepeltetése, akár csak a fejezetek szerzőkhöz kötődő – változatlan -megosztása nagyfokú általánosságra is utal.

Mostani összeállításunk kereteit szétfeszítené annak részletező elemzése, mi és milyen módon változott (bővült stb.) az új kiadásban. Ez lehetne egy egyetemi szakdolgozat tárgya: bizonyosan tanulságos következtetések adódnának az 1956 és 1965 közt lejátszódott hazai szakmai folyamatok illusztrálására. Az elemzés foglalkozhatna a felhasznált szakirodalom összetételének alakulásával – arányainak megváltozásával (pl. szovjet szakirodalom jelenléte) – is. Csak a 0-ik fejezetről egy adatpár: az első kiadásban 23 eredeti orosz nyelvű és 12 magyarra fordított szovjet mű. Míg a második kiadásban ugyanezek száma 17 illetve 9. Összességében a hivatkozott művek száma 40%-kal nőtt, ezen belül – igaz, csak a nyitó fejezetben – a szovjet műveké negyével csökkent.

Függelék

A kézikönyvek tartalomjegyzéke

(rövidítve többnyire a fejezetcímekre)

1. Kudora Kálmán: Könyvtár. 1893.

Tartalom	
Előszó	VII
Bevezetés	IX
Az írás anyaga	1
A nyomdászat bölcsője	16
A nyomdászat fejlődése	36
Az ipar és művészet hatása könyveinkre és a könyvek élete	52
Ritka és érdekes könyvek	71
Jó könyvek megválasztása	74
Nyilvános és magánkönyvtárak rendezése	79
1. A könyvek felállítása	82
2. Címtározás	90
A rendsző megállapításának általános szabályai	97
3. Számozás	111
Járlékok beosztása és számozása	126
Címtárak (betűrendes névcímtár)	130
Szakcímtár	141
Részleges címtárak	147
Címlapok- és tokokról	155
A könyvtárban irodalma és a könyvtári rendszerek	158
A könyvek szakszaktályozása	186
Budapest fő- és székvaros nagyobb könyvtárainak szakszaktályozási táblázata	193 (V-VI. l.)

2. Ferenczi Zoltán: A könyvtár alapvonalai. 1903.

Tartalom	
Előszó	V
A szerző előszava	VII
Irodalom	XI
Bevezetés	1
(Könyvtár fogalma, könyvtártörténet)	
I. Könyvtárápület és berendezése	13 - 130
(Épület, raktár, állvány, olvasóterem, kölcsönző helyiség, néhány könyvtár leírása pl. British Museum)	
II. A könyvtár kezelése	131 – 219
(Könyvtártípusok, gyarapítás, katalógusok, bibliográfiák, könyvkötés, könyvtárhasználat: olvasóterem és kölcsönzés statisztika)	

[Megjegyzés: a két fő fejezet tartalmát - az eredeti alapján - az összeállító igyekezett jelezni a zárójelbe tett fogalmakkal]

3. Gulyás Pál: A népkönyvtárak szervezése, fenntartása és kezelése. 1909.

Tartalom	
Előszó	5
I. A népkönyvtári ügy fejlődése és mai állása	7
II. A népkönyvtár feladata és fajtái	25
III. A népkönyvtárak szervezése	32
IV. A népkönyvtár személyzete	47
V. A népkönyvtárak jövedelmi forrásai és vagyonkezelése	52
VI. A népkönyvtárak helyisége és berendezése	58
VII. A könyvanyag beszerzése és kielejtezése	94
VIII. A könyvanyag feldolgozása	118
IX. A népkönyvtár használata	170
X. A könyvek egészségtana	222
Név- és tárgymutató	228

4. Káplány Géza: Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése. 1943.

Tartalomjegyzék	
Kiadó előszava	III
Előszó	V
Tartalomjegyzék	VII
Bevezetés	1
I. Könyvtárról és könyvről általában	5
II. A könyvtári szolgálat szervezete általában	11
III. Könyvtárvezetés	14
IV. A könyvbeszerzésről általában	29
V. Könyvbeszerzés vétel útján	49
VI. Katalóguskészítés	60
VII. Katalógus rendszerek	76
VIII. A folyóiratok katalogizálása	85
IX. Leltározás	88
X. Könyvkötés	92
XI. Könyvraktárak és azok kezelése	95
XII. Az olvasótermi nyilvános szolgálat	110
XIII. A kölcsönzési szolgálat	129
XIV. Könyvtári statisztikák	136
XV. Könyvtári személyzetről	142
XVI. Hazai szakkönyvtárainkról	147
XVII. A dokumentációról	155
Német nyelvű rövid összefoglalás	166
Szerző korábban megjelent munkái	168

5. Sallai István: A könyvtári munka. 1954.

Tartalom	
Előszó	3
Bevezetés	7
I. A könyvtár helyisége, berendezése	9
II. A könyvtári állomány gyarapítása	26
III. A könyvek leltározása	56

IV. A könyvek osztályozása és raktározása	70
V. A katalógus	93
VI. A könyvtár használata	121
VII. A könyvállomány védelme	146
VIII. A könyvtár propagandamunkája	151
IX. A könyvtár munkanaplója, havi jelentése és munkaterve	178
Függelék	
1. Könyvtárügyben hozott legfontosabb rendeletek, határozatok	189
2. Betűrendi jelek táblázata (Cutter-számok)	204
3. Javasolt művek a könyvtárosok továbbképzéséhez	224
Mutató	225-229
Tartalom	230-232

6. Sallai István – Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 1956.

Tartalom	
0 A könyv – a könyvtár – a könyvtártudomány	7
1 A könyvtár épülete és berendezése	53
2 Állománygyarapítás	92
3 A katalógusok	135
4 Raktározás	269
5 Olvasószolgálat	313
6 Tájékoztató munka – dokumentáció	385
7 Különgyűjtemények	432
8 A könyvtár vezetése	481
9 A könyvtárügy	533
Tárgymutató	559-567
Tartalom	569-576

7. Sallai Sebestyén: A könyvtáros kézikönyve. 2. kiad. 1965.

Tartalom	
Előszó az első kiadáshoz	5
Előszó a második kiadáshoz	6
0 A könyv – A könyvtár – A könyvtártudomány	7
1 A könyvtár épülete és berendezése	72
2 Állománygyarapítás	142
3. A katalógusok	193
4 Raktározás	330
5 Olvasószolgálat	377
5.1 Igényfeltárás (381-397. p.)	
5.2 Igénykeltés (397-423. p.)	
6 Tájékoztató munka – bibliográfia, dokumentáció	493
7 Különgyűjtemények	617
8 A könyvtár vezetése	678
9 A könyvtárügy	756
9.25 A Könyvtártudományi és Módszertani Központ	787
Tárgymutató	810
Tartalom	823-832